

25.02.2020

Data wydarzenia: 19.11.2020 - 20.11.2020

Błąd i przygana w piśmiennictwie średniowiecznym

Typ wydarzenia: Konferencja

Miejscowość: Warszawa

Organizatorzy: Instytut Badań Literackich PAN

Średniowiecze to czas kształtowania, stabilizowania i przekazywania wzorców kultury, w tym relacji społecznych za pomocą reguł właściwych każdemu z tych zadań. Jednym ze środków utrwalania i ochrony wzorców była rytualizacja, a do sposobów ostrzegania przed podważaniem tychże należy pokazywanie przypadków ich naruszania, przekraczania oczekiwań społecznych. Wykroczenia i błędy miały różną wagę i zasięg, oczekiwania i zasady zaś nie zawsze były wyrażane wprost, wobec czego ich łamanie nie musiało być czytelne. Dlatego należy badać realia średniowiecznej komunikacji społecznej, operowania komunikatami, procesami uzgadniania zachowań i ich habitualizacji, a więc rozpoznawania praktyk normatywnych. Te zaś w wymiarze literackim przybierały formę traktatów parenetycznych i pedagogicznych, formułowanych bądź wprost w praktyce szkolnej, albo też we wszechobecnej twórczości satyrycznej obliczonej na ogólnie dostępny odbiór czy lekturę. (*Informacja organizatorów*)

Spektrum interesujących nas tematów oglądamy w dwóch przekrojach: faktycznych wydarzeń i ich ocen współczesnych (w szeroko rozumianym piśmiennictwie), a także ówczesnych teoretycznych ujęć traktatowych czy twórczości satyrycznej.

Pomni Eliasowskiej teorii „procesu cywilizacyjnego” oraz jej krytyki (a także rozwinięć w zakresie kultury dworskiej średniowiecza, przykładowo Charles Stephen Jaeger *versus* Rüdiger Schnell), sprawdźmy czy (i jak?) działały ówczesne standardy socjalizacji. Interesuje nas zatem obszar rozpięty między traktatowym pouczeniem odwołującym się do judeo-chrześcijańskiej koncepcji grzechu i cnoty oraz do zinternalizowanego doświadczenia winy w sumieniu wierzącego, a kulturowo uwarunkowanymi sytuacjami związku między nieprzewidzianą, naruszającą społeczne reguły sytuacją, błędną reakcją na nią i konsekwencjami dla jednostki i zbiorowości, ujawnionymi w przebiegu dalszych społecznych interakcji.

W polu widzenia znajdują się zatem zarówno zachowania „standardowo niestandardowe”, czyli odchylenia uwzględniane jako takie przez traktaty

moralistyczne (zwierciadła władców, podręczniki nowicjatu, kanony lektur szkolnych etc.): „niewłaściwe” posunięcia czy uchybienia (*faux pas*), gafy, ale i blamaże – jak i te „nieprzewidziane” (przewrotne bądź obrazoburcze), opisane przez teksty historiograficzne, hagiograficzne, utwory satyryczne (a może także twórczość obsceniczną).

Poświęcimy uwagę także zwykłym błędom, zaniedbaniom, gafom, nietaktownym postępkom, naruszeniom etykiety dworskiej czy niewłaściwym „użyciom” rytuału, wynikającym z niewiedzy lub pozorowanego niezrozumienia systemu znaczeń, zewnętrznego w stosunku do autora niewłaściwych działań.

Czerpiąc z doświadczenia dyscyplin społecznych i nauk historycznych chcemy spoglądać przede wszystkim z jednej strony na twórczość normatywną (wspomniane traktaty moralistyczne: zwierciadła władców, podręczniki nowicjatu, kanon lektur szkolnych *Auctores octo morales*, a w Polsce *Antigameratus* Frowina czy poemat Mikołaja Olocha), z drugiej na twórczość satyryczną i paszkwilancką (a może także i obsceniczną).

Pomocne w objęciu uwagą całego obszaru kultury i w uporządkowaniu oglądu zasadniczych aspektów będzie to, co stosowaliśmy w poprzednich projektach wspólnie z prof. Andrzejem Dąbrówką (biskup Wincenty, Anonim tzw. Gall), w którym prosiliśmy o umieszczanie swoich propozycji badawczych w którymś z czterech systemów kulturowych, takich jak: kultura polityczna, kultura intelektualna, kultura religijna i kultura artystyczna.

Chcemy koncentrować się na zjawiskach średniowiecznych w dziele socjalizacji człowieka, przynajmniej pod względem chronologii, spoglądając rzecz jasna ku wiekowi XVI, czyli wczesnej nowożytności, o ile była przejawem „długiego trwania”, bądź może być uznana za wytwór mediewalizmu.

Instytut Badan Literackich Polskiej Akademii Nauk
Pracownia Literatury Średniowiecza

Inspirując się pracą zbiorową pod red. Petera von Moosa (*Der Fehltritt. Vergehen und Versehen in der Vormoderne*), w naszym spotkaniu chcemy widzieć pomost pomiędzy ujęciami właściwymi różnym dyscyplinom, ujmującymi teoretycznie każdorazowo przykłady interesujących nas zjawisk. Zależy nam zwłaszcza na ujęciach teoretycznych, konceptualizujących na nowo intelektualne idee i teksty (nie tylko literackie).

Obszary zainteresowań:

- traktaty (i piśmiennictwo) moralistyczne średniowiecza i renesansu (kultura religijna, kultura intelektualna),
- rytuał i jego przekroczenia (kultura polityczna),
- komizm (i agresja) wywołana przekraczaniem norm (kultura literacka),
- kultura dworska oraz etykieta (kultura polityczna, kultura literacka).

Konferencja w dniach 19-20 listopada 2020 jest **29. zebraniem w ramach Spotkań Mediewistycznych**, zainicjowanych przez prof. Teresę Michałowską i kontynuowanych przez prof. Andrzeja Dąbrówkę. Spotkanie organizuje w ramach Pracowni Literatury Średniowiecza kierowanej przez prof. Mieczysława Mejora dr hab. Witold Wojtowicz (prof. IBL PAN) przy współudziale em. prof. Andrzeja Dąbrówki.

W związku z zagrożeniem pandemicznym organizatorzy odstąpili od organizacji konferencji w planowanej postaci. Konferencja odbędzie się na platformie Google Meet.

Prosimy o przekazywanie informacji o konferencji wszystkim zainteresowanym udziałem i dyskusją.

PROGRAM WYDARZENIA:

• 19 listopada (czwartek)

8:55 Otwarcie konferencji

9:00-11:00 *Wokół języka i topiki*

1. Krzysztof Nowak (IJP PAN) - Metafory transgresji w polskiej łacinie średniowiecznej
2. Łukasz Halida (IJP PAN) - Norma i nadużycie w średniowiecznej liturgii polskiej
3. Marcin Kiełbus (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny) - Zachowania wobec ewangelizatorów na ziemiach polskich w czasach piastowskich. Kwestia topiki
4. Agnieszka Maciąg-Fiedler (IJP PAN w Krakowie) - Fugienda sunt etiam verba nova, affectata... List w dobrym stylu według Jana Ursyna z Krakowa

11:00-11:30 PRZERWA

11:30-12:30 *Rozwój i błąd w wychowaniu*

5. Jerzy Kaliszuk (IHN PAN) - Rozwój duchowo-intelektualny mieszczanina krakowskiego w drugiej połowie XV wieku (w świetle kolekcji tekstów moralistycznych w rękopisie BN 12515 III)
6. Dorota Gacka (IBL PAN) - Jak zachowywać się stosownie, czyli o błędach w życiu codziennym w świetle „Facetusa”

12:30-13:30 *Zamiany ról*

7. Rafał Rutkowski (IAE PAN) - Wojownicy przebrani za kupców - kupcy à rebours
8. Ewa Cybulska-Bohuszewicz (IBL PAN) - Zjawisko transgresji i atopii w „Żywotach świętych” Piotra Skargi

13:30-15:00 PRZERWA OBIADOWA

15:00-16:00 *Panel dyskusyjny: „Rytuały upomnienia i naprawy”*

prowadzą: Zbigniew Dalewski (IH PAN), Michał Tomaszek (UMCS), Paweł Żmudzki (UW)

• **20 listopada (piątek)**

9:00-11:30 *Upominanie władców*

9. Wojciech Mischke (Kraków) – Przyganiał Kosmas władcóm, a sam duby smalił

10. Michał Tomaszek (UMCS) – Szczodrość Bolesława II w narracjach Galla i Mistrza Wincentego: cnota i transgresja

11. Laszlo Tapolcai (ELTE) – Aureum prudentiae gestamen, czyli „dla księcia niebezpiecznie jest wdawać się w gry”

12. Jerzy Pysiak (IH PAN) – Grzech króla. Ars bene moriendi i relacje o śmierci ostatnich Kapetyngów, 1314-1328

13. Przemysław Kaleta (UJD w Częstochowie) – Przygany a moralizatorstwo Jana Długosza

11:30-12:00 PRZERWA

12:00-16:00 *Wzorcowość dworu*

14. Małgorzata Dowłaszewicz (UWr) – Fałszywi francuscy poeci. Krytyka literacka w średniowiecznej literaturze niderlandzkiej

15. Marta Wojtkowska – Maksymik (UW) – Tam, gdzie mnie nie ma... Krytyka braku prywatności na dworze w piśmiennictwie XVI wieku (na wybranych przykładach)

16. Anna Gallewicz (UW) – Dworzanin idealny, dwór idealny: „Dworzanin polski” i jego włoski pierwowzór

17. Witold Wojtowicz (IBL PAN) – Rytuał i norma. Uwagi o „Fortunacie” i „Meluzynie” (i ich staropolskich translacjach)

16:00-17:00 *Dyskusja końcowa*

Organizatorzy: Witold Wojtowicz (IBL PAN) przy współudziale Andrzeja Dąbrówki (IBL PAN)

Data zgłaszania prelegentów: 30.06.2020

Do pobrania:

- CFP_SM29_2020_05.pdf
- SM29_program_Blad_i_przygana_2020_10.pdf

Słowa kluczowe: przygana, błąd, Spotkania Mediewistyczne, komunikacja, satyra, średniowiecze